ISSN 2591-1201 LETNIK 4 • 2020 • ŠTEVILKA 1 IN 2

Dileme

Razprave o vprašanjih sodobne slovenske zgodovine

DILEME

Dileme

Razprave o vprašanjih sodobne slovenske zgodovine

Izdajatelj in založnik
Študijski center za narodno spravo

Naslov uredništva
Tivolska 42, 1000 Ljubljana

Glavni urednik
dr. Renato Podbersič (Slovenija)

Uredniški odbor
ddr. Igor Grdina (Slovenija), dr. Tamara Griesser Pečar (Avstrija), dr. Damjan Hančič (Slovenija), dr. Marica Karakaš Obradov (Hrvaška), dr. Tomaž Kladnik (Slovenija), dr. Jože Možina (Slovenija), dr. Jelka Piškurić (Slovenija), dr. Igor Salmič (Slovenija)

Spletni naslov
www.scnr.si

Leto izida: 2020

Redakcija te številke je bila zaključena 2. 11. 2020.

Lektoriranje in prevod povzetkov
Megamoment, d. o. o.

Oblikovanje in prelom
Inštitut Karantanija

Tisk
Nonparel, d. o. o.

Naklada
300 izvodov

Cena te številke
15 €

issn 2591-1201

D i l e m e

Razprave o vprašanjih sodobne slovenske zgodovine

LETNIK 4 • 2020 • ŠTEVILKI 1 IN 2

VSEBINA

Uvodnik

Tamara Griesser Pečar
Koroški plebiscit – ob stoletnici
7

Razprave

Aleš Šafarič
Telesnovzgojna organizacija Orel po 1. svetovni vojni
21

Marica Karakaš Obradov
Doseljavanje Slovenaca u NDH s posebnom osvrtom na područje Korduna i Banovine
67

Damjan Hančič
Revolucija v okupirani Ljubljani v letih 1941 in 1942: žrtvoslovni prikaz njenih posledic
91

Mirjam Dujo Jurjevčič
Biti partizan, vaški stražar ali domobranec
119

Jelka Piškurić
»Sistem socialistične demokracije in razvoja socialističnega gospodarstva stremi za tem, da se formirajo gospodarsko močne občine«
155

David Petelin
Od več ljubljanskih do enotne mestne občine
177

Aleš Maver
Rim 45 pr. Kr., Milan 395 po Kr., Metlika 1999 po Kr.: Neprijetnost in nujnost spomina na državljansko vojno
217

Predstavitev zgodovinskih virov

Ivo Jevnikar
Ob spominih Francija Heinriharja o bojih za severno mejo
241

In memoriam

Renato Podbersič ml.
Pavle Borštnik
267

Recenzije

Mateja Čoh Kladnik
Leon Štukelj in Tovarišija
277

Tomaž Kladnik
Slovenski razkol
281

Renato Podbersič st.
Z udarno pestjo
287

Recenzije

Ivan Čuk, Alenka Puhar, Aleks Leo Vest, Gospod Leon Štukelj in Tovarišija, Fakulteta za šport, Univerza v Ljubljani, Ljubljana 2019, 425 strani

Leon Štukelj (Novo mesto, 1898–Maribor, 1999), ki ga je širša javnost dolgo poznala večinoma kot vrhunskega telovadca in dobitnika olimpijskih odličij, je bil humanist, izobraženec in svetovljan. Ko sta Ivan Čuk in Aleks Leo Vest pripravljala knjigo o telovadnem društvu Sokol, sta v mariborskem Pokrajinskem arhivu našla tudi gradivo o Štuklju. Po pogovoru z njegovo hčerko Lidijo Pauko sta z Alenko Puhar začela raziskovati njegovo preteklost. Večji del Štukljeve zapuščine hrani omenjeni arhiv, nekaj pa tudi Dolenjski muzej v Novem mestu. Pomembne športne dogodke iz svojega življenja je Štukelj popisal v knjigi *Mojih sedem svetovnih tekmovanj*, druge je rešil pred pozabo s Frančkom Jaukom v knjigi *Prvih 100 let*.

Avtorji monografije ugotavljajo, da je komunistični sistem Štuklja pahnil v anonimnost. Puharjeva uvodoma opozarja, da se je zgodil »*zaukazan damnatio memoriae*«; posledica zaukazanega molka je bila, da je bil Štukelj izbrisan iz javnega spomina. Če so se občasno omenjali njegovi vrhunski športni dosežki in olimpijska odličja, o njegovi sodniški preteklosti

ni bilo govora: »*Z zaukazanim molkom o znamenitem Leonu Štuklju pa je molk dušil tudi spomin na sodnike ‹stare šole› in na društvo Sokol*« (str. 16, 17). Tudi ko so Štuklju leta 1968 v Novem mestu podelili naziv častnega občana, so v obrazložitvi zapisali, da je s svojimi odličji »*trajno zapisal slovensko telovadbo v svetovno zgodovino športa ter s tem častno služil domovini in mestu*« (str. 404).

Avtorje je pri nastajanju knjige vodilo posebno Štukljevo posvetilo: »*Naj bodo ti zapiski v spomin na očeta hčerki Lidiji, morda jih bo lahko uporabil tudi kronist, ki bo želel osvetliti košček dobe, ki sem jo doživljal, slednjič pa tudi kot moja poslednja volja in želja.*« To posvetilo je napisal v »*malo sivo knjižico*«, nekakšne spomine oziroma osebni dnevnik. Na podlagi teh spominov ter dokumentarnega in arhivskega gradiva tistega časa avtorji najprej povedo zamolčano zgodbo o Štukljevi mladosti, začetkih pri Sokolu, katerega član je postal leta 1907, vojaščini v avstro-ogrski vojski med prvo svetovno vojno, njegovih telovadnih veščinah in ozadju spora, zaradi katerega se Štukelj ni udeležil olimpijskih iger leta 1932.

Nadaljujejo s pripovedovanjem zamolčane zgodbe iz obdobja druge svetovne vojne. Kot predanemu družinskemu človeku, ki so ga različni dogodki znotraj ožje družine močno zaznamovali, je Štuklju uspelo rešiti ženo in hčer iz okupiranega Maribora in z njegovo mamo so med vojno živeli v Novem mestu. Štukelj se je aprila 1941 odzval mobilizaciji v jugoslovansko vojsko, septembra 1941 je bil imenovan za sodnika v Žužemberku in pozneje v Novem mestu. Po italijanski kapitulaciji je bil septembra 1943 mobiliziran v partizansko vojsko, nato so ga komunistični voditelji najprej zaprli in potem poslali v delavski bataljon. Pred koncem vojne je postal član kazenskega pritožbenega senata pri okrožnem sodišču v Ljubljani in v spominih je zapisal: »*Izogibal sem se kakršnihkoli izjav ali poseganja v pogovor, kadar se je po navadi pred sejo*

senat sestal in v pomenku obravnaval situacijo. Previdnosti sem se naučil v Novem mestu, ko sem videl, kako se bohoti bratomorni boj« (str. 137).

Posebno pozornost avtorji monografije namenijo zamolčani zgodbi o Leonu Štuklju pravniku, spoštovanem in uglednem sodniku, ki je bil izjemno predan svojemu delu v iskanju pravice in pravičnosti. Po koncu prve svetovne vojne je študiral pravo na Dunaju, v Zagrebu in Ljubljani, kjer je leta 1924 diplomiral. Postal je sodni pripravnik v Novem mestu, dve leti pozneje je začel tam delati kot sodnik. Pozneje je služboval v različnih krajih, dokler ga ni ministrstvo za pravosodje na začetku avgusta 1945 obvestilo, da je bila proti njemu podana prijava zaradi kaznivih dejanj proti slovenski narodni časti. Do konca postopka mu je prepovedalo opravljati sodniško službo, ukinilo mu je tudi plačo.

Štuklju kot prepričanemu Sokolu z visokimi moralnimi in etičnimi načeli, ki je bil vzgojen v narodnem in demokratičnem duhu, ideja komunizma ni bila nikoli blizu. Ideološki in politični so bili tudi razlogi, zaradi katerih se je poleti 1945 znašel v primežu komunističnega represivnega aparata. Poleti 1945 je bil Štukelj s tremi sodniki ovaden pred sodiščem narodne časti. Obtoženi so bili na podlagi *Zakona o kaznovanju zločinov in prestopkov zoper slovensko narodno čast*, in sicer da so bili »*ideološki podporniki in organizatorji bele odnosno plave garde*« (str. 313). Okrožno sodišče v Ljubljani, ki je jeseni 1945 prevzelo in vodilo postopek po *Zakonu o kaznivih dejanjih zoper ljudstvo in državo*, je Štuklja konec septembra 1945 sicer oprostilo vseh obtožb, a mu je odvzelo možnost opravljati sodniški poklic. Štukelj kot izrazit protikomunist s svojimi nazori in kljub oprostilni sodbi ni bil več primeren za sodniško službo. Nekdanji ustavni sodnik prof. dr. Lovro Šturm ugotavlja, da je bil kazenski sodni postopek proti Štuklju »*protipraven in nezakonit od samega začetka*« (str. 376).

Na podlagi objavljenih arhivskih dokumentov lahko sledimo sodnemu procesu, na katerem se je Štukelj inteligentno, samozavestno in prepričljivo branil pred konstrukti iz obtožnice in tako sodišču ni preostalo drugega, kot da ga oprosti. A proces je, zaradi pritožb in ponovljenega sojenja, trajal dve leti. Po oprostilni obsodbi marca 1947 je Štukelj, kot je sam zapisal, živel »življenje v senci nečastne sodbe«. Njegova sodniška kariera je bila po več kot dvajsetletnem vzornem delu v pravosodju končana. Štukelj se je bil zaradi preživetja prisiljen poklicno umakniti v gospodarsko pravo. Ostal je pokončen ter zvest svojim prepričanjem in načelom tudi, ko ga je oblast poskušala izkoristiti, pa naj bo to ob vprašanju tradicij predvojnega Sokola, ki naj bi jih nadaljeval povojni Partizan, ali na olimpijskih igrah v Atlanti leta 1996.

Monografija *Gospod Leon Štukelj in Tovarišija* z objavljenimi Štukljevimi spomini in arhivskimi dokumenti predstavlja izjemen dokument časa, v katerem je živel olimpionik, ugleden sodnik in žrtev represivnega komunističnega sistema. Je zgodba o človeku, ki je kljub številnim težkim preizkušnjam ostal zvest samemu sebi, svojim idealom in prepričanjem. Avtorji so z objavo Štukljevih spominov in dokumentarnega gradiva dokončno prekinili desetletja zaukazanega molka in Štuklja obudili iz anonimnosti. Zato naj končam z mislijo Alenke Puhar: »*Z olimpijskimi dosežki se mu je posrečilo, da je bil v mladosti velik junak, ki so ga množično slavili, nato je postal človek, ki je baje omadeževal narodno čast in je bil torej poosebljena sramota, ko pa je minilo nekaj desetletij, je spet postal narodni junak, ki so ga množično častili*« (str. 17).

Mateja Čoh Kladnik